

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version:

Westergård, N. (2023). Olika sätt att se på saken – Finlandssvenska synskadades informationstillgång. *FUI-bloggen* 15.12.2023.

CC BY 4.0

15.12.2023 | Kommentarer

Nanette Westergård

Olika sätt att se på saken - Finlandssvenska synskadades informationstillgång

Anta att du vill testa en ny maträtt, hitta ett nytt stickmönster eller ta del av en intressant nyhet. Du hänvisas troligen till en hemsida eller till en applikation. Tänk dig att grannen berättar om ett vägarbete som påbörjats i närheten, det medför konsekvenser för hur du tar dig till matvaruaffären och du måste nu ta en annan väg. Du ska betala en räkning som har förfallodag idag. Hissen i ditt trapphus genomgår en reparation, om detta finns enbart information uppsatt på anslagstavlan i trapphuset.

Du är synsvag och har en begränsad synförmåga. Hemsidan för receptet och stickmönstret har bristande tillgänglighet och rutor med reklamannonser ploppade upp framför receptet. Nyheten som lät intressant utkom igår och är nu inaktuell. Vägen till affären är numera okänd och full av nya hinder såsom höga kanter och nötta övergångsställen med otydliga kontraster. Applikationen där du sköter bankärenden är ur bruk, den behöver uppdateras. Du trycker på hissknappen men ingen hiss kommer.

Att vara synskadad kan medföra utmaningar av olika slag. Man kan uppleva hinder och svårigheter i sin vardag, inte minst i samband med användning av teknologiska och digitala lösningar. Tillgången på information kan variera beroende på synförmåga, användarvana, hjälpmedel och informations-

systemens tillgänglighet. I Finland finns för tillfället ca 50 000–60 000 synskadade personer. Av dessa är ca 8 500 personer gravt synskadade medan övriga är synsvaga. Uppskattningsvis 3 000 synskadade i Finland har svenska som modersmål. Majoriteten (ca 80 %) av de synskadade är över 65 år. Andelen barn och ungdomar utgör ungefär fem procent (Förbundet Finlands Svenska Synskadade, 2023).

Digitalt utanförskap

Användning av digital teknik är inte en självklar del av vardagen för alla. På grund av ålder, hälsotillstånd eller andra skäl kan användning av digitala tjänster vara ett realistiskt alternativ (Hänninen m.fl., 2021). Det digitala utanförskapet i vårt samhälle har blivit allt tydligare i och med den digitala omställningen på senare tid. Personer som inte har tillgång till utrustning eller saknar tillräcklig digital kompetens riskerar att exkluderas. För att kunna använda en stor del av samhällets tjänster krävs kunskap och förmåga att hantera digitala lösningar. Fler behöver få möjlighet att erhålla tillräcklig kompetens för att möta de krav som digitaliseringen ställer (Arvidsson, 2021).

I en analys gjord av konsultföretaget Arthur D. Little framkommer det att speciellt äldre och personer bosatta i glesbygdsområden löper störst risk att uppleva känslor av utanförskap i det alltmer digitala samhället (Arthur D. Little, 2020). Digitala tjänster, framför allt de offentliga, måste utformas så att alla kan ta del av dem. Jacobaeus m.fl. (2019) skriver att faktorer för digitalt utanförskap bland annat utgörs av bristande tillgång till anpassade internetjänster. Digitala resurser borde vara tillgängliga när de behövs, men även tillgängliga i det avseendet att vem som helst ska kunna använda dem.

För att minska risken för digitalt utanförskap behöver man noga överväga hur man väljer, inför och använder digitala verktyg och arbetsätt. Det är också viktigt att möta de individuella behov och förutsättningar som individer har för att lära sig hantera digitala lösningar, för att skapa bästa möjliga utgångspunkt för delaktighet. (Arvidsson, 2021). För att kunna erbjuda användbara lösningar förutsätts kännedom om målgruppen. Det är viktigt att känna till hur de upplever informationstillgången, vilka behov som finns och vad som kunde förbättras. Pundlik, Shivshanker & Luo (2023) framhäver att individens visuella behov bör övervägas noggrant vid utvärdering av applikationer för visuella hjälpmedel. Enligt Beverly, Bath & Barber (2011) är det viktigt att personer med synnedsättning aktivt deltar i formandet av tjänster och informationskällor. De anser även att det är viktigt att åtgärda hinder för internetanvändning. Den höga förekomsten av synnedsättningar understryker vikten av att utveckla verktyg och system vilka erbjuder lika möjligheter och upplevelser för synskadade som för personer med god synförmåga (Ghafoor m.fl., 2023).

Kartläggning kring synskadades informationstillgång

Under våren 2023 genomförde Yrkeshögskolan Novia en undersökning på beställning av [Kolibre rf](#). Föreningens syfte är att främja tillgång till informationssamhället för personer med läsnedsättning genom att upprätthålla projekt som idkar forskning relaterat till och utveckling av informationssystem som hjälpmedel. Föreningen grundades år 2012 och medlemmar är Norra

Österbottens svenska synskadade r.f, Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf, Synskadades Förbund rf och Pratsam Ab

Syftet med undersökningen var att kartlägga hur finlandssvenska synskadade i Österbotten, Åboland och Nyland upplever vardagen ur ett tillgänglighetsperspektiv med fokus på information.

I undersökningen deltog synskadade i åldersgrupperna 18–65 och 65+. Dessutom deltog personer med yrkeserfarenhet och expertkunskap i ämnet. Kartläggningen finansierades av Stiftelsen Svenska Blindgården, Stiftelsen Emilie och Rudolf Gesellius fond, Hans Brummers Stiftelse och Svenska folkskolans vänner. Kartläggningen redogör för utmaningar, möjligheter och utvecklingsförslag som målgruppen lyfte fram. Resultaten kan användas för att utveckla redan befintliga tjänster samt för att utveckla nya lösningar för informationssystem som hjälpmedel.

Resultaten visar att informationstillgången varierar beroende på grad av synförmåga och vana att använda olika hjälpmedel, tjänster och verktyg. För den synsvaga kan antalet forum för information minska, särskilt om man upplever hinder i användningen av digitala tjänster. Man upplever att information finns att tillgå men att de tjänster som i dagsläget erbjuds inte alltid är tillgängliga av olika orsaker. Bland utmaningarna som belystes framstod i synnerhet nyheters aktualitet, otillgänglig information samt tekniska svårigheter som angelägna. Något som är viktigt att ta i beaktande vid utformandet av informationstexter är kontraster, textstorlek, färgsättning och innehållets anpassning till exempelvis skärmläsare.

”Det är ofta folk som tänker att dom som ser dåligt behöver ha stora bokstäver, men det viktiga är ju kontrasterna, det är jätteviktigt. Om dom inte är i skick så hjälper det kanske inte så mycket att förstora”

Det framkom tydligt att ett digitalt utanförskap orsakas av synnedsättningar och begränsad kunskap om användningen av hjälpmedel, tjänster och program. Generellt kan man konstatera att de yngre synskadade rör sig mer obehindrat mellan olika informationsforum medan äldre i större utsträckning beskriver hinder och därmed begränsas till ett färre antal tjänster. På grund av rädslan att göra fel låter många bli att använda en del tjänster och hjälpmedel.

”Det ska vara lika åt allihop, inte ska vi ramla mellan stolarna utan vi ska behandlas likadant som alla andra, vi har rätt att få det samma (tillgång till information online)”

Målgruppen förhöll sig i hög grad positiv till utbudet av hjälpmedel som erbjuds idag. Det finns en mängd verktyg och program som stöder informationstillgången. Man uppskattar möjligheterna som olika stödtjänster och program ger och man hoppas på fortsatt utveckling av dessa. Som förslag på

väl fungerande lösningar nämns bland annat syntolkning, skärmläsare, röststyrning och olika applikationer. Dessa beskrivs fungera väl, förutsatt att användaren bemästrar funktionerna.

Inspelat material och e-böcker uppskattas tack vare möjligheten att lyssna till innehållet i stället för att kämpa med anpassning av hjälpmedel. Det är också vanligt att man utformar individuellt anpassade lösningar i vardagen och hittar på tillvägagångssätt som fungerar vid olika grader av synnedsättning. Olika verktyg och metoder i kombination med varandra gör det möjligt att ta till sig information trots utmaningar.

Förbättrad informationstillgång och tillgänglighet

Det finns goda förutsättningar till förbättrad informationstillgång för synskadade och synsvaga. Genom att involvera målgruppen i utveckling av tjänster och program ökar sannolikheten att slutanvändaren kan tillgodogöra sig information och innehåll på bästa möjliga sätt. Trots att de individuellt anpassade lösningarna kräver tid och engagemang är de i slutändan de som bäst tillgängliggör information. Individanpassad handledning kring hjälpmedel, tjänster och program är av stor betydelse för implementering och fortsatt användning av verktyg som finns.

Det görs många insatser för att göra material och innehåll tillgängliga både i den analoga och digitala världen. Genom att främja tillgängligheten ges alla lika möjlighet att delta i samhället. Europeiska unionens tillgänglighetsdirektiv kräver att myndigheter och privata sektorn tillgängliggör vissa tjänster och produkter. Bland produkter som direktivet berör finns exempelvis självbetjäningsterminaler såsom bankautomater, incheckningsautomater och betalningsterminaler. Även läsplattor och terminalutrustning för konsumentbruk med interaktiv datorkapacitet berörs av direktivet.

Tjänster som direktivet berör är bland annat elektroniska kommunikationstjänster, tjänster som ger åtkomst till audiovisuella medietjänster, banktjänster för konsumenter, E-böcker och E-handelstjänster (EUR-Lex, uå). I enlighet med tillgänglighetsdirektivet görs ändringar i lagstiftningen i Finland. Tillgänglighetsdirektivet och den nationella lagstiftningen kräver att myndigheternas digitala tjänster görs tillgängliga (Institutet för hälsa och välfärd, uå). Mobilapplikationer och webbplatser planeras så att man ökar den digitala tillgängligheten enligt lagen om tillhandahållande av digitala tjänster (306/2019). Tillgänglighetskraven tillämpas från och med 28 juni 2025 (Social- och hälsovårdsministeriet, uå).

Författare: Nanette Westergård, projektforskare Yrkeshögskolan Novia

Källförteckning

- Arvidsson, J. (2021). Männsklig touch: Digital litteracitet inom vård och omsorg. Komlitt AB.
- Arthur D. Little. (2020). The Future of Mobility 2020. Hämtat 16.10.2023 från <https://www.adlittle.com/nl-en/press-release/arthur-d-little-study-%E2%80%9Cfuture-mobility-2020%E2%80%9D>
- [Beverley, C.A.](#), [Bath, P.A.](#) and [Barber, R.](#) (2011), Health and social care information for visually-impaired people, *Aslib Proceedings*, Vol. 63 No. 2/3, pp. 256-274. doi: <https://doi.org/10.1108/00012531111135691>
- EUR-Lex. (uå). Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the accessibility requirements for products and services. Hämtat 8.12.2023 från <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/882/oj>
- [Ghafoor, K.](#), [Ahmad, T.](#), [Aslam, M.](#) and [Wahla, S.](#) (2023), Improving social interaction of the visually impaired individuals through conversational assistive technology, *International Journal of Intelligent Computing and Cybernetics*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. doi: <https://doi.org/10.1108/IJICC-06-2023-0147>
- Hänninen, R., Karhinen, J., Korpela, V., Pajula, L., Pihlajamaa, O., Merisalo, M., ... Wilska, T.-A. (2021). Digiosallisuuden käsite ja keskeiset osa-alueet. Digiosallisuus Suomessa -hankkeen väliraportti. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Hämtat 8.12.2023 från <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163036>
- Iacobaeus, H., Francisco, M., Nordqvist, C., Sefyrin, J., Skill, K. & Wihlborg, E. (2019). *Digitalt utanförskap. En forskningsöversikt*. DINO-Rapport 2019:3. Liu-Tryck, Linköping. DiVA, id: diva2:1374480
- Institutet för hälsa och välfärd, (uå). Tillgänglighet. Hämtat 8.12.2023 från <https://thl.fi/sv/web/handbok-om-funktionshinderservice/funktionshinder-i-samhallet/tillganglighet>
- Pundlik, S., Shivshanker, P., & Luo, G. (2023). Impact of Apps as Assistive Devices for Visually Impaired Persons. *Annual Review of Vision Science*, 9.
- Social- och hälsovårdsministeriet, (u.å). Tillgänglighetsdirektivet. Hämtat 19.11.2023 från <https://stm.fi/sv/tillganglighetsdirektivet>
- Lag om tillhandahållande av digitala tjänster 306/2019. (2019). Hämtat 15.11.2023 från www.finlex.fi <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2019/20190306>

Texten har granskats och godkänts av Novias redaktionsråd 14.12.2023.

Granskat av Novias redaktionsråd